

ВНУТРІШНЯ ТА ЗОВНІШНЯ АРХІТЕКТОНІКА АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

Тарасенко С.Є.

старший викладач

кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5195-1956>

Сучасна концепція академічної свободи постає як багатогранний конструкт, що інтегрує індивідуальні права науково-педагогічної спільноти та інституційні прерогативи закладів вищої освіти. У науковому дискурсі цей феномен розглядається крізь призму двох взаємозалежних вимірів – внутрішнього та зовнішнього, синергія яких є фундаментальною умовою реалізації функції університету в сучасному суспільстві. Внутрішній вимір фокусується на автономії суб'єктів академічної діяльності безпосередньо в межах освітнього та дослідницького простору, тоді як зовнішній визначає правовий і соціальний характер взаємодії академічної спільноти з державою та іншими суспільними інституціями.

Внутрішній вектор академічної свободи ґрунтується на засадничих принципах, закріплених у міжнародних актах, зокрема в Рекомендаціях ЮНЕСКО та стандартах провідних викладацьких асоціацій [2; 3; 4]. Він охоплює право на викладання, що гарантує науковцям автономію у виборі методологічного інструментарію, змістовного наповнення навчальних дисциплін та методів оцінювання. Така свобода захищає викладача від ідеологічного тиску, проте вона нерозривно пов'язана з інтелектуальною суворістю та професійною відповідальністю за якість освітнього процесу. Паралельно з цим, ключовим елементом внутрішнього виміру є право на дослідження, яке передбачає свободу наукового пошуку, апробації та публікації результатів без цензурного втручання. Це право забезпечує роль університету як провідного центру генерації нових знань, де критичне мислення та вільний обмін ідеями є найвищими пріоритетами.

Зовнішній вимір академічної свободи виходить за межі суто освітньої діяльності, охоплюючи інституційну автономію та цивільно-політичні права науковця. Інституційна автономія виступає необхідною передумовою реалізації індивідуальних свобод, оскільки передбачає право університету на самоврядування, формування власної стратегії розвитку та критичний аналіз системи вищої освіти в цілому. Важливим аспектом цього виміру є захист свободи висловлювання науковця як громадянина. Даний елемент, підкреслений у сучасних дослідженнях [1], гарантує право дослідника брати участь у суспільних трансформаціях і вільно виражати думку з питань загального інтересу поза межами академічної установи. Історичний досвід свідчить, що саме цей аспект часто стає найбільш вразливим, оскільки політична активність науковців нерідко призводить до адміністративних переслідувань.

Таким чином, повна реалізація академічної свободи можлива лише за умови гармонійного поєднання захисту індивідуальних прав на науковий пошук із забезпеченням широкої автономії та громадянських свобод академічної спільноти.

Список літератури:

1. Завгородня В. М. Свобода вираження поглядів і свобода медіа в демократичному суспільстві: стандарти ЄС: Науково-практичний посібник – Суми : Сумський державний університет, 2025. 92 с.

2. Хартія Університетів України «Академічні свободи, університетська автономія та освіта» / (авт. тексту ректори та віце-ректори університетів України) // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. 2009. Вип. 16. С. 432–437. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/4d188cc3-4947-4a19-9f19-957521c1aaab>

3. Magna Charta Universitatum 2020. URL : <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu2020>.

4. UNESCO (1997). Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-status-higher-education-teaching-personnel>.